

Prof. zw. dr hab. Leon Dyczewski¹

Andrzej Tymowski

Streszczenie: Artykuł prezentuje sylwetkę profesora Andrzeja Tymowskiego, naukowca, badacza i działacza społecznego, wrażliwego na sytuację osób biednych i zmarginalizowanych społecznie. W pracy zawodowej prof. Tymowski angażował się w walkę o wolność i demokrację w latach przemian polskiego społeczeństwa przy końcu XX wieku. Interesowała go przede wszystkim problematyka poziomu życia i nierówności społecznych, ale wśród tych problemów zwracał uwagę na sytuację osób starszych, szczególnie w zakresie zabezpieczenia socjalnego i emerytalnego. Poprzez swoją aktywność pokazał, że jest człowiekiem wrażliwym na ludzką biedę, prawym, mądrym, twórczym i docenianym przez tych, na rzecz których działał.

Słowa kluczowe: marginalizacja społeczna, sytuacja społeczno-ekonomiczna osób starszych, polityka społeczna

Summary: The article presents the profile of Professor Andrzej Tymowski, a scientist, researcher, and social activist sensitive to the situations of economically disadvantaged and socially marginalized individuals. Throughout his professional career, Prof. Tymowski was deeply involved in the struggle for freedom and democracy during the transformational years of Polish society at the end of the 20th century. He was primarily interested in issues related to the standard of living and social inequalities. However, among these concerns, he paid particular attention to the situation of elderly individuals, particularly regarding social security and pensions. Through his activism, he demonstrated that he was a compassionate individual, righteous, intelligent, creative, and highly appreciated by those for whom he worked.

Keywords: social marginalization, socio-economic situation of older adults, social policy

¹ prof. dr hab. Leon Dyczewski, franciszkanin konwentualny, profesor socjologii, wieloletni wykładowca Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, organizator studiów dziennikarskich na KUL (ur. 28.10.1936 – zm. 16.02.2016). Tekst pochodzi z niepublikowanego zbioru artykułów powstałych w ramach „Seminarium Pamięci – Sylwetki członków PTG”. Więcej na ten temat zob. Fabiś, A., & Woźnicka, E. (2022). Od redaktorów numeru. *Exlibris Biblioteka Gerontologii Społecznej*, 22(1), 8–9.

Andrzej Tymowski urodził się 22 grudnia 1922 roku w Łodzi, skąd wraz z rodzicami przeniósł się do Bydgoszczy. Po wybuchu wojny przedostał się do Warszawy i tam na tajnych kompletach zrobił maturę.

Wykształcenie i praca zawodowa

Studia prawnicze rozpoczął na tajnym Uniwersytecie Warszawskim (1941–1944), a ukończył je z tytułem zawodowym magistra na Uniwersytecie Jagiellońskim (1945). W Paryżu na Sorbonie studiował ekonomię (1947). W 1951 roku uzyskał stopień naukowy doktora w Uniwersytecie Łódzkim na podstawie pracy „Bank emisyjny w krajach socjalistycznych”, w 1973 roku stopień doktora habilitowanego na podstawie pionierskiej pracy pt. „Minimum socjalne: metodyka i próba ustalenia” (1973). W 1978 roku uzyskał tytuł profesora.

W latach 1946–1953 oraz 1957–1961 pracował w Narodowym Banku Polskim, w latach 1953–1957 w przedsiębiorstwie budowlanym. W latach sześćdziesiątych podjął badania naukowe i pracę w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych. Następnie pracował w Zakładzie Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS. W latach 1969–1983 pracował w Instytucie Handlu Wewnętrznego i Usług Szkoły Głównej Handlowej, od 1982 roku – w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, od 1984 roku był jego dyrektorem. W latach 1987–1990 był prorektorem Uniwersytetu Warszawskiego. Ostatnim miejscem pracy prof. Tymowskiego był Zakład Profilaktycznych Funkcji Polityki Społecznej na Wydziale Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego – był jego kierownikiem; po przejściu na emeryturę w 1993 roku, w niepełnym wymiarze godzin pracował tam do końca życia. Wykładał także na uczelniach niepublicznych.

Działalność społeczna i polityczna

Podczas okupacji niemieckiej Andrzej Tymowski był żołnierzem Armii Krajowej, walczył w powstaniu warszawskim jako kapral-podchorąży w batalionach „Parasol” (Szare Szeregi) i „Kiliński”. 3 sierpnia 1944 w walkach na Woli został ranny i amputowano mu nogę.

Twórczo się angażował w walkę o wolność i demokrację w latach przemian polskiego społeczeństwa przy końcu XX wieku. W końcu lat siedemdziesiątych współpracował ze zdelegalizowanym Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej. Był członkiem zespołu doradców Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego Stoczni Szczecińskiej (lato 1980), który wynegocjował porozumienie z rządem o dzień wcześniej niż

w Gdańsku. W latach 1980–1981 był wiceprzewodniczącym Rady Programowo-Konsultacyjnej przy Ośrodku Prac Społeczno-Zawodowych Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” (kierowanym przez Andrzeja Wielowieyskiego). Współdziałał przy opracowaniu raportu „Polska 5 lat po sierpniu”, który Lech Wałęsa przekazał we wrześniu 1985 gen. Wojciechowi Jaruzelskiemu. W latach 1982–1989 był doradcą Sejmu RP, w latach 1986–1989 członkiem Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa. W 1991 roku Marszałek Sejmu RP pierwszej kadencji mianował prof. Tymowskiego przedstawicielem Prezydium w Radzie Ochrony Pracy, w której aktywnie działał do końca kadencji. Zorganizował Zespół Doradców Ministra Pracy i Polityki Społecznej Jerzego Kropiwnickiego i był jego przewodniczącym (7.03.1992 – 20.07.1992). Po zmianie rządu i ministra zorganizował Radę Polityki Społecznej przy Urzędzie Prezydenta RP Lecha Wałęsy i przewodniczył jej (1993–95). Materiały prac obydwu Rad zostały opublikowane w trzech książkach oraz w fachowych czasopismach. Przez dwie kadencje przewodniczył Radzie Naczelnej Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej.

Działalność naukowa

Andrzej Tymowski obok intensywnej aktywności społeczno-politycznej prowadził badania naukowe, dużo publikował i był aktywny w ówczesnym życiu akademickim. Jako znany polityk społeczny przez wiele kadencji był członkiem Komitetu Nauk o Pracy i Polityki Społecznej PAN; od jego powstania do swojej śmierci (1974–2002). Był członkiem Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, prezesem Oddziału Warszawskiego tegoż Towarzystwa, w latach 1972–1983 sekretarzem PTS i następnie wiceprzewodniczącym PTS, jednym z organizatorów Zjazdu Socjologów we Wrocławiu (1986). Był członkiem założycielem Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego w 1973 roku, przez dwie kadencje (1983–1989) pełnił funkcję przewodniczącego, współorganizował IV Zjazd PTG w 1983 roku.

Andrzej Tymowski jest autorem ponad 350 artykułów, prac monograficznych i publicystycznych, głównie na temat polityki społecznej w Polsce. Interesowała go przede wszystkim problematyka poziomu życia i nierówności społecznych. Mocno angażował się w problemy ochrony i wsparcia ludzi biednych i marginalizowanych społecznie. Poglądy polityczne i krytyczny stosunek do funkcjonowania ówczesnej władzy nie pozwalały mu włączać się w jej struktury, ale angażował się w działalność społeczną i polityczną poszerzającą swobody demokratyczne. Jest to szczególnie widoczne w okresie transformacji ustrojowej zapoczątkowanej przez działalność NSZZ „Solidarność”. Profesor wiele korzystał z katolickiej nauki społecznej, zawartej w wydawanych wówczas

encyklikach społecznych Jana Pawła II: *Laborem exercens* (1981), *Sollicitudo rei socialis* (1987), *Centesimus annus* (1991). W duchu tych encyklik upominał się o większą podmiotowość pracy ludzkiej, domagał się sprawiedliwej płacy, przeciwstawiał się wzrostowi i trwałości nierówności społecznych, przypominał, że państwo ma obowiązek udzielania pomocy tym, którzy sami sobie nie radzą. Jego publikacje, szczególnie publicystyczne, były wołaniem o poszanowanie ludzi pracy, ubogich, starszych, o zahamowanie ubożenia szerokich rzesz robotników, szczególnie bezrobotnych, których liczba w latach dziewięćdziesiątych gwałtownie rosła po upadku wielkich zakładów przemysłowych i ustawowym rozwiązaniu przez premiera Tadeusza Mazowieckiego Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR).

Andrzej Tymowski, z podstawowego wykształcenia prawnik i ekonomista, żywo interesował się sprawami społecznymi i chętnie współpracował z socjologami, politykami społecznymi, pedagogami – np.: prof. Julianem Auleytnerem, prof. Janem Daneckim, prof. Leonem Dyczewskim, prof. Józefiną Hrynkiewicz, prof. Aleksandrem Kamińskim, prof. Adamem Kurzynowskim oraz prof. Jerzym Piotrowskim, inicjatorem, organizatorem, pierwszym przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego. Dogłębnie badał poziom życia gospodarstw domowych i na podstawie szczegółowo przeprowadzanych analiz uświadamiał społeczeństwo polskie, a zwłaszcza polityków, o nierównościach społecznych oraz konieczności pomocy tym, którzy sami sobie nie radzą. Wypracował koncepcję minimum socjalnego i walczył o to, aby państwo zagwarantowało obywatelom godne warunki życia.

Podjejmował działalność, która wymagała kontaktu z ówczesnymi władzami PRL, ale nie sprzedawał się, znał granice uczciwości. Był człowiekiem zasad i potrafił je godzić z życiem praktycznym. Ideały umiejętnie łączył ze zdrowym rozsądkiem. Dbał o morale własne i polskiego społeczeństwa. Sprawom moralnym poświęcił kilka publikacji (np. *Moralność a wychowanie*, *O przemianach moralności*, *Kryzys społecznej moralności*, *Moralność i polityka*). Piętnował w nich zachowania naruszające podstawowe zasady uczciwości, sprawiedliwości i więzi społecznej. Jego szkice o „infrastrukturze moralnej” polskiego społeczeństwa doskonale harmonizują ze zjawiskiem społecznie bardzo groźnym, a określonym przez papieża Jana Pawła II jako „struktura grzechu”, które sprzyja zachowaniom niemoralnym i kształtowaniu się patologicznych wzorów zachowań. Refleksje prof. Tymowskiego nad stanem moralności polskiego społeczeństwa do dzisiaj inspirują do badań nad zaufaniem, kapitałem społecznym, korupcją.

Prof. Tymowski wyraźnie dostrzegał narastające problemy osób starszych, poświęcił im wiele publikacji naukowych i publicystycznych. Jako granicę wiekową,

od której rozpoczyna się starość, przyjmował 65 lat dla mężczyzn i 60 dla kobiet, a więc wiek przejścia na emeryturę obowiązujący wówczas w Polsce. Wskazywał, że w polskim społeczeństwie liczba osób, które weszły w ten wiek, jest już duża, prawie 4,5 miliona (ok. 12% całej populacji) i będzie rosła. Wskazywał też na duże zróżnicowanie tej kategorii osób i że zdecydowanie dominują w niej kobiety (ponad 70 proc.), które mają swoiste potrzeby, nieco odmienne od mężczyzn. Warunki życia osób starszych są bardzo zróżnicowane, ale generalnie są złe, bo przede wszystkim zależą od ich emerytur, a te są niskie. W jeszcze gorszej sytuacji bytowej są osoby starsze żyjące z rent. W najgorszej sytuacji bytowej są emeryci i renciści mieszkający w środowiskach wiejskich; z powodu niskich świadczeń pieniężnych i niedorozwoju infrastruktury nastawionej na zaspokajanie potrzeb osób starszych. Stwierdzał, że problemy osób tzw. trzeciego wieku, a obecnie już coraz częściej czwartego wieku, są słabo dostrzegane przez polityków, a powinny „odgrywać w polityce społecznej w Polsce o wiele większą rolę niż ma to miejsce obecnie” (Tymowski, 1987, s. 28). Wskazywał, że osobom starszym należy się większa troska ze strony państwa. Wymaga tego sprawiedliwość społeczna. One przecież zasłużyły na godne warunki życia swoją wieloletnią pracą. Emerytura nie może być tylko swoistą zapomogą, bo została przez nich wypracowana wieloletnią pracą. Po zaprzestaniu pracy zawodowej wysokość emerytury winna być określana przez uprzednie zarobki oraz aktualną zamożność społeczeństwa, budowaną wcześniej przez osoby aktualnie niepracujące zawodowo, które przecież tę zamożność budowały i obecnie ją podtrzymują przez swoją konsumpcję. Prof. Tymowski proponował ciągłe doskonalenie systemu emerytalnego (*O dalsze doskonalenie systemu emerytalnego*, „Praca i Zabezpieczenie”, 1971; *Minimum socjalne a płace i emerytury minimalne oraz świadczenia społeczne*, „Gospodarka Planowa”, 1971).

Prof. Andrzej Tymowski to, co robił – robił z pasją. Miał w sobie ogień, którym zapalał innych do angażowania się w działalność społeczną. Wykazywał wielką wrażliwość na ludzką biedę i miał odwagę o niej mówić wszystkim i wszędzie. Był człowiekiem pracy pozytywnej, nie rewolucjonistą. Uważał, że nawet w najgorszych warunkach można zrobić coś dobrego. Uznawał zasadę, że lepiej robić, nawet myląc się, niż nic nie robić. Nie czekał na lepsze czasy. Był tam, gdzie tego wymagała sprawa, i z tymi, którzy nie mieli władzy, ale mieli ideały i chcieli zrobić coś dla innych. Był człowiekiem prawym, mądrym, aktywnym twórczo, cenionym przez środowisko, w którym i dla którego działał. Odznaczony został m.in. Krzyżem Walecznych, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem im. prof. Wacława Szuberta nadanym przez Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej (1999). Zmarł 15 października 2002 roku, pochowany został z honorami wojskowymi na Cmentarzu Powązkowskim.

Publikacje Andrzeja Tymowskiego o tematyce gerontologicznej

- Tymowski, A. (1971a). Minimum socjalne a płace i emerytury minimalne oraz świadczenia społeczne. *Gospodarka Planowa*, 11, 651–653.
- Tymowski, A. (1971b). O dalsze doskonalenie systemu emerytalnego. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 12, 2–7.
- Tymowski, A. (1975a). O kryteriach zależności osób starszych. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 2, 34–35.
- Tymowski, A. (1975b). Socjoekonomiczne kryteria uzależnienia osób starszych. *Studia Socjologiczne*, 57(2), 217–225.
- Tymowski, A. (1975c). Wiek emeryta a jego dochody i wydatki. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 6, 33–39.
- Tymowski, A. (1978). Ludzie starzy w rodzinie. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 4, 27–29.
- Tymowski, A. (1979). The influence of old age on the living conditions of a family. W: D. Dooghe & J. Helander (red.), *Family life in old age* (s. 185–297). The Hauge.
- Tymowski, A. (1981). Problemy osób starszych w porozumieniach postrajkowych. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 9, 25–30.
- Tymowski, A. (1986a). Osoby starsze jako podmiot polityki społecznej. W: P. Wójcik (red.), *Położenie klasy robotniczej w Polsce*. T.: *Warunki życia i problemy ludzi starych* (s. 621–635). Akademia Nauk Społecznych. Instytut Badań Klasy Robotniczej.
- Tymowski, A. (1986b). Specyfika konsumpcji w wieku emerytalnym. W: *Encyklopedia seniora* (s. 200–207). Wiedza Powszechna.
- Tymowski, A. (1987). Polityka starości. *Człowiek i Światopogląd*, 9, 28–36.
- Tymowski, A. (1988a). L'activité professionnelle a l'age de la retraite. *Gérontologie et Société*, 45, 139–145.
- Tymowski, A. (1988b). Problemy ludzi starych w polityce społecznej w PRL. W: J. Orczyk (red.), *Determinanty skuteczności polityki społecznej* (s. 89–93). Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa.